
Recht en geestelijke gezondheidszorg

1. Congresverslag 'XXIIIrd International Congress on Law and Mental Health', Parijs, 28 juni 1998 – 3 juli 1998

RECHT EN GEESTELIJKE GEZONDHEID: EEN EXPANSIEF VELD

In de forensische psychiatrie bekleedde de vraag naar al dan niet toerekeningsvatbaarheid van daders vroeger dé belangrijkste plaats. Actueel is het wetenschappelijk veld van de forensische psychiatrie én psychologie veel méér: slachtofferhulp, daderbegeleiding en gevaarsrisico-inschatting, en de vele onderwerpen die in dit 23ste congres door een internationale schare experts (juristen, sociologen, psychiaters, psychologen enz. ...) aan bod kwamen, zoals rechtszekerheid en plichtenleer van gezondheidswerkers, criminele psychopathologie, doodstraf, delinquente kinderen en adolescenten, gedwongen behandeling, geïnformeerde toelating tot behandeling (informed consent), criminologische gevaarlijkheid, psychiatrische gevaarlijkheid, seksuele delinquenten, gezingsgeweld, euthanasie, seksueel misbruik van kinderen, psychiatrie en ethiek, toerekeningsvatbaarheid bij delicten gepleegd tijdens de slaap, geweld in de arts-patiënt relatie, en een specifieke aandacht voor victimologie met symposia over de gevolgen van marteling en de psychotraumatologie van slachtoffers van collectieve evenementen.

THERAPIE VOOR SEKSUELE GEWELDPLEGGERS: VAN WENS TOT REALITEIT

De actualisatie van behandelingsmogelijkheden bij seksuele geweldplegers werd onder voorzitterschap van Prof. Dr. Paul COSYNS van het Universitair Forensisch Centrum van de Universiteit van Antwerpen gerealiseerd in een colloquium over de behandeling van seksuele delinquenten in internationaal perspectief. Op Europees vlak is het interessant in onze buurlanden te kijken hoe de nazorg aan seksuele delinquenten wordt gerealiseerd, en in het bijzonder of er een verplichte zorg is binnen de detentie. Hier stelt zich inderdaad een

probleem van de validiteit van een gedwongen behandeling. Het is duidelijk dat motivatie een breed begrip is en in de regel is het bij deze categorie van delinquenten noodzakelijk de externe motivatie (dwang) door een ervaren therapeut te laten evolueren naar een interne motivatie, waarin ondermeer besef en inzicht in de schade van hun gedrag tegenover de slachtoffers hoort. In een lezing over de klinische en socio-politieke aspecten van de behandeling op medico-sociaal gebied van seksuele delinquenten werd de visie van de 'Association Française de Psychiatrie et de Psychologie Légale' voorgesteld: de nieuwe Franse wet eist voor iedere seksuele delinquent een socio-gerechtelijk follow-up plan en heeft gekozen voor de formulering 'injonction de soins' (daarin impliciet verwachting dat het subject de toelating geeft en instemt). Ervaren behandelaars in deze sector opteren voor een behandelingsverplichting met echter verschillen in profielen (zowel therapeutisch, maar ook een longitudinale evaluatie die terzelfdertijd exploratief, therapeutisch of gewoon controlerend kan zijn).

EUROPESE DIVERSITEIT IN DE NAZORG AAN SEKSUELE DELINQUENTEN

De onderzoeksgroep van Professor Christian MORMONT (Université Liège) deed vergelijkend onderzoek naar de nazorg aan seksuele delinquenten in drie landen, nl. Nederland, Engeland en Frankrijk. Deze landen hebben zeer verschillende profielen in deze problematiek, zowel wat betreft de grote lijnen van de behandelingsfilosofie, de objectieven van de behandeling, de institutionele structuur en de relatie tussen de verschillende behandelaars.

In Frankrijk is sinds de Wet van januari 1994 reeds binnen de detentie een origineel behandelingsdispositief voorzien: de teams die in de gevangenis werken zijn gelinkt met algemene behandelingsystemen en zijn dus ook in een hospitalisatiestructuur werkzaam. Aanvankelijk leidde dit systeem er toe dat er een kloof was tussen deze behandelaars en de therapeutische penitentiaire equipes. Door hun wens tot onafhankelijkheid tegenover de gerechtelijk en penitentiaire administratie waren behandelaars wat verwijderd van behandeling van specifieke categorieën zoals

seksuele agressoren. Door het toenemende aantal gedetineerden richtte Claude BALIER 17 centra op voor 'recherche-action'. Momenteel zijn er ongeveer 4.000 gedetineerden voor seksuele delicten in de Franse gevangenissen. Sinds een tweetal jaar worden meer dan 1.000 seksuele agressoren behandeld gedurende hun detentie. De wetsvoorstellen omvatten de incitatie tot verzorging binnen het gevangensysteem, echter zonder dwang. De dwang tot zorg is er wel in het kader van de vrijlating. De behandelingsmodules bestaan vooral uit individuele psychotherapie maar ook uit groepstherapie die personen met seksuele agressie samenbrengt.

De groep van Prof. MORMONT bespreekt de mogelijkheden voor plegers van seksueel geweld in België en heeft ook een specifiek onderzoek gedaan naar de rol van familie-interactie in de etiologie van extra-familiale pedofilie. Dit onderzoek wordt bemoeilijkt omdat zowel bij incestueuze families als families waaruit pedofielen voorkomen er feitelijk slechts socio-economische of beschrijvende gegevens zijn en weinig psychodynamische data.

DE 'ANDROCUR' VOORBIJ: NIEUWE LIBIDODEMPERS

Bijzonder interventionistisch én pragmatisch was de bijdrage van Professor Florence THIBAUT: zij past GnRH-analogen toe bij pedofielen. Deze inhibitoren van de gonadotrofines (Leucoporelin, Goserelin en Triptorelin) geven bij normale initiële hormonale bilans bij volwassenen pedofielen binnen de maand na de intramusculaire injecties een aanzienlijke reductie van de libido en van de seksuele activiteit, en vooral een volledige verdwijning van de deviante seksuele activiteit. Dit in afwezigheid van secundaire effecten die wij bij onze behandelingen met oestrogenen en cyproteronacetaat ondervonden, behalve deze die gelieerd zijn aan de hypoandrogenie. Deze behandeling heeft een totaal reversibel effect en brengt gunstige condities voor de parallelle behandeling met psychotherapie. De voordelen van een intramusculaire maandelijks administratie zijn duidelijk: eindelijk is er een controle op de inname. Met de Androcur per os waren wij afhankelijk voor controle van onze seksuele daders van de plethysmografie aangezien hormooncontroles niet zeer duidelijk waren.

DE BELGISCHE AANPAK

Vanuit het bestuur van de penitentiaire inrichtingen lichtte Mevrouw Christine DUBOIS (Direction générale des établissements pénitentiaires du Ministère de la Justice, Belgique) de Wet van 13 april 1995 toe ('in tempore non suspecto', en dit immers voor het collectieve trauma van de zomer van 1996). Deze wet vereist gespecialiseerd advies en begeleiding en/of behandeling als conditie vooraleer een veroordeelde of een geïnterneerde voor een seksueel delict op minderjarigen kan genieten van een vrijstelling op voorwaarden. DUBOIS geeft duidelijk aan dat na het drama in 1996, de Dutroux-affaire, de verwarring en de verhoging van vrees bij het publiek, niet het goede emotionele klimaat creëerden voor een serene klinische reflectie. Therapeuten werden door dit hyperemotionele klimaat in verwarring gebracht. Vooral de klassieke roldistributie tussen psychiatrie enerzijds en gerecht anderzijds geraakten in de war. De professionelen voelden zich gevangen binnen hun klinische taak die extreem moeilijk was en die bescheidenheid en realisme vereiste en een verleiding van almacht in het kader van de magische verwachtingspatronen van publiek en justitie. Zeer duidelijk geeft zij aan dat het mogelijk is om een risicoverminderde strategie bij vele gevallen te vinden maar dat een behandelingsverbintenis resultaat en een zero-risico onmogelijk is. De twee assen die werden ontwikkeld zijn een diepgaand persoonlijkheidsprofiel en het opzoeken van externe ankerpunten nodig voor de differentieële kliniek. Als pre-therapeutische benadering is er de contactname met de biografie en een gemeenschappelijke zoektocht naar de zingeving van de acties.

SEKSE-SPECIFICITEIT IN CRIMINOLOGISCH PERSPECTIEF

De crimino-resistentie van de vrouw werd door Prof. Jan COOTJANS (gevangenis van St. Gillis) geanalyseerd in vier assen. Vanuit het socio-historische standpunt ziet COOTJANS correlaties tussen de sexeratio van de delinquentie, en het percentage van volwassen vrouwen in criminele populaties, en anderzijds de fertiliteitsratio. In een psychologische dimensie werd aangetoond dat de expressie van gewelddadigheid van impulsiviteit tussen de beide geslachten sterk verschilt. Bij het vrouwelijk geslacht zijn er blijkbaar meer efficiënte beschermde mechanismen. In een socio-cul-

turele visie zijn er differentiële socialisatieprocessen van agressieve gedragingen en een verschillende evolutie bij de beide seksen sinds de puberteit. De verschillende betekenisattributie aan gewelddadigheid en aan criminaliteit brengt eveneens belangrijke verschillen bij binnen de participatie van de beide geslachten in criminaliteit. Actueel onderzoek naar de biologische as is geaxeerd op de effecten van serotoninerge tekorten bij de beide geslachten. Deze serotoninerge tekorten manifesteren zich op gedragsniveau in het impulsief-agressief syndroom.

Zelfverwonding (of automutilatie) of ziektena bootsing (pathomimie) zijn vaak voorkomende problemen in detentie. Mensen in captiviteit plegen (net zoals dieren in een zoo) nogal wat autodestructieve handelingen waarbij zij hun lichaam tot mikpunt nemen van hun frustraties gelimiteerde autonomie. Prof. M. VAN MOFFAERT (Forensische Psychiatrie, Rechtsfaculteit Universiteit Gent), behandelde de associatie criminaliteit en zelfverwonding. Een onderzoek naar vrouwen met een comorbiditeit van autodestructief gedrag, agressie tegenover zichzelf, en gewelddadig en crimineel gedrag, waaronder agressie naar de buitenwereld toont een continuum van autodestructieve gedragingen zoals roken, alcoholabusus, excessieve snelheid, roekeloos rijden, gevaarlijk seks en risicosporten. Dit gedragsrepertoire is niet specifiek gelinkt aan één psychiatrische diagnose noch aan een specifiek persoonlijkheidsprofiel, maar is transnosografisch. De automutilatie bij criminele vrouwen ligt op het kruispunt van de obsessief compulsieve gedragingen, van antisociale en borderline persoonlijkheid, anorexie, boulimie en kleptomanie. De psychodynamische ondergrond is vooral woede, derealisatie en ook de meervoudige persoonlijkheid. Alhoewel psychotrope behandelingen geen specifieke actie hebben op het autodestructief potentieel en feitelijk puur symptomatisch zijn kunnen deze psychotropen in associatie met gedragstechnieken de gewelddadigheid zowel tegenover zichzelf als derden onder controle houden.

DWANG, RECHT EN PSYCHIATRISCHE NOODTOESTANDEN

Professor Michel DE CLERCQ (UCL) besprak kritisch de nieuwe wet ter bescherming van de geesteszieke, die de oude collocatiewetten van 1850 vervangt, en die de coördinerende actie van de vrederechter, een advocaat, een psychiater en

vertrouwenspersoon omvat om de patiënt te ondersteunen bij zijn voorkomen voor de raadkamer op de 10^e dag zodanig dat kan beslist worden over de toekomst van de patiënt en zijn eventuele gedwongen opname. Prof. DE CLERCQ voert aan dat in de realiteit deze normale procedure slechts bij 7,5% van de gevallen toegepast en aldus bij 92,5% de urgentieprocedure wordt gebruikt. Nochtans heeft de wetgever deze urgentieprocedure als exceptioneel aanzien omdat zij de interpellatie veronderstelt van de Procureur des Konings en van het parket, alleen gebaseerd op het certificaat van een arts, en dan nog niet noodzakelijkerwijze een psychiater. Deze procedures worden gebruikt bij meer dan de helft van de gevallen op vraag van de ordediensten, politie of rijkswacht. De evaluatie van de patiënt wordt dan binnen een tweede tijd gerealiseerd na interpellatie door een arts die in de bijna volledigheid van de gevallen de diagnose bevestigt en erkent dat er een psychiatrische ziekte is én gevaarlijkheid (volgens DE CLERCQ is dit in de meeste gevallen echter niet conform de realiteit!). In een studie binnen het arrondissement van Brussel wordt het gevaar van deze wet ter bescherming van de maatschappij en dit tegenover de psychiatrische zieken maar ook tegenover gedragsgestoorden of individuen met een non-conforme leefstijl aangegeven. Het extreem subjectieve karakter van de notie van gevaarlijkheid is belangrijk: DE CLERCQ pleit voor een dispositief van gespecialiseerde structuren die in het kader van goede omstandigheden met de hulp van een pluridisciplinaire equipe deze evaluatie van de gevaarlijkheid in meer objectieve omstandigheden kan uitvoeren.

ONTOEREKENINGSVATBAARHEID IN HET KADER VAN MAJEURE DEPRESSIE: HOE OBJECTIVEREN?

Specifiek forensisch-psychiatrische onderwerpen, zoals de objectivering van psychiatrische ziekte bij daders van delicten bleven echter hun plaats behouden op dit congres. Zo brachten, in het kader van een betere objectivering van depressieve toestanden, in het symposium evaluatie en behandeling van psychiatrische stoornissen in het kader van forensische problematiek onderzoekers van de Centre Hospitalier Universitaire du Sart – Tilman, Profs. Patrick PAPART, Marc ANSSEAU en Marine TIMSET-BERTHIER hun research over de diagnose en de classificatie van depressieve stoornissen, die actueel weinig rationeel is en waarbij

de prognose op korte en lange termijn moeilijk te appreciëren is vooral in een medico-legale context. Verschillende biologische merkers van depressie kunnen de diagnose bevestigen en een meer therapeutische aanpak specificeren. De neurofysiologische technieken die door deze onderzoeksgroep worden voorgesteld zijn de contingent negatieve variatie die cognitief disfunctioneren kan objectiveren en kan helpen de evolutie van deze depressieve toestanden beter te focaliseren.

SINISTROSE EN/OF RENTENEUROSE

Een andere gewaardeerde bijdrage vanuit België was de lezing van Professor Jef VAN LANGENDONCK (KUL) over renteneurose, een ziekte met vage, algemene verschijnselen zonder een duidelijke medische objectivering. De differentiaal diagnose tussen een authentieke psychiatrische ziekte, en anderzijds luiheid, demotivatie of morele bedreiging is moeilijk. Vanuit het sociaal rechtstelsel zijn er twee gebieden, ten eerste de assessment-procedure en ten tweede de structuur van de compensatie.

DE PSYCHIATRISCHE PATIËNT VOOR DE CAMERA

Tenslotte was een zeer originele bijdrage deze van psychiater Dr. Christian NEYS, die de juridische problematiek aangaf rond het draaien van de film door de regisseur Manu BONMARRIAGE (van het gekende programma 'Sriptease') in het gespecialiseerde hospitalisatiecentrum van L'Accueil in Lierneux (de pendant van Geel) waar de problematiek van het informed consent door de psychiatrische patiënten, maar vooral de rol van de arts, specifiek Dr. NEYTS als arts-directeur, bij de protectie van privacy en diagnostiek van de patiënten belangrijk. Op een zeer eerlijke wijze geeft de auteur aan hoe de ethische dimensie belangrijk is vooral i.v.m. confidentialiteit van een hospitalisatie.

Uit de Belgische wetenschappelijke participatie aan dit 23ste Congres 'Law & Mental Health' is duidelijk dat in België universitair en extra-universitair de forensische psychiatrie in de belangstelling staat.

Prof. Myriam VAN MOFFAERT
Forensische Psychiatrie, Faculteit Rechtsgeleerdheid, Universiteit Gent.

2. Forensische seksuologie

Op 3 en 4 september vond in de Dr. Henri van der Hoeven kliniek te Utrecht de tweede internationale conferentie plaats van de Vereniging voor Forensische Seksuologie. Drie specialisten met een ruime ervaring op het gebied van seksuele delinquentie waren er te gast om samen met de ongeveer 150 aanwezigen te reflecteren over de nieuwe inzichten betreffende het onderzoek, de theorievorming en de behandeling van seksuele delinquenten.

Prof. William MARSHALL van de Queen's University te Kingston in Canada opende de conferentie met een algemene theorie waarin biologische, socio-culturele, ontwikkelingspsychologische, gelegenheids- en overgangsfactoren geïntegreerd worden om het ontstaan en de verdere evolutie van seksueel delinquent gedrag te begrijpen. MARSHALL staat daarbij af en toe stil bij voor de praktijk interessante waarnemingen. Zo bijvoorbeeld zijn de gedetineerden die vanuit veiligheidsoverwegingen veel maatregelen vragen veelal ook die gedetineerden die vanuit therapeutisch oogpunt een groter en gedifferentieerder aanbod nodig hebben. Men vindt hen niet alleen terug in de zeer specifieke programma's voor seksuele delinquenten maar ook in de meer algemene programma's. MARSHALL merkt daarbij op dat het aanbieden van programma's in een detentiecontext weinig zin heeft als er in de praktijk niet kan geoefend worden. Vandaar dat men bijvoorbeeld bezoek van partner en familie, twee tot driemaal per week in een private sfeer, zal stimuleren om een aanvankelijk psycho-educatief programma rond relationele vaardigheden meer kansen te geven op gedragsniveau. MARSHALL benoemt vervolgens de interactie ouders-kinderen als een significant leerproces m.b.t. wat je over jezelf denkt en voelt maar ook m.b.t. wat je over anderen denkt en voelt. Tijdens de kinderjaren wordt de basis gelegd voor onze sociale interacties en onze emotionele huishouding. MARSHALL staat vervolgens stil bij de effecten van onveilige hechtingspatronen. Dit gaat gepaard met weinig zelfwaardering en -vertrouwen, weinig empathisch vermogen, minder voorbeelden en mogelijkheden tot het aangaan van nabijheid en intimiteit op relationeel vlak en een gevoel van eenzaamheid. De vaak lage zelfwaardering die men bij seksuele delinquenten vaststelt, blijkt onder andere uit de moeilijkheden die zij ondervinden om persoonlijke kwaliteiten te benoemen. Ze onderschatten hun mogelijkheden om